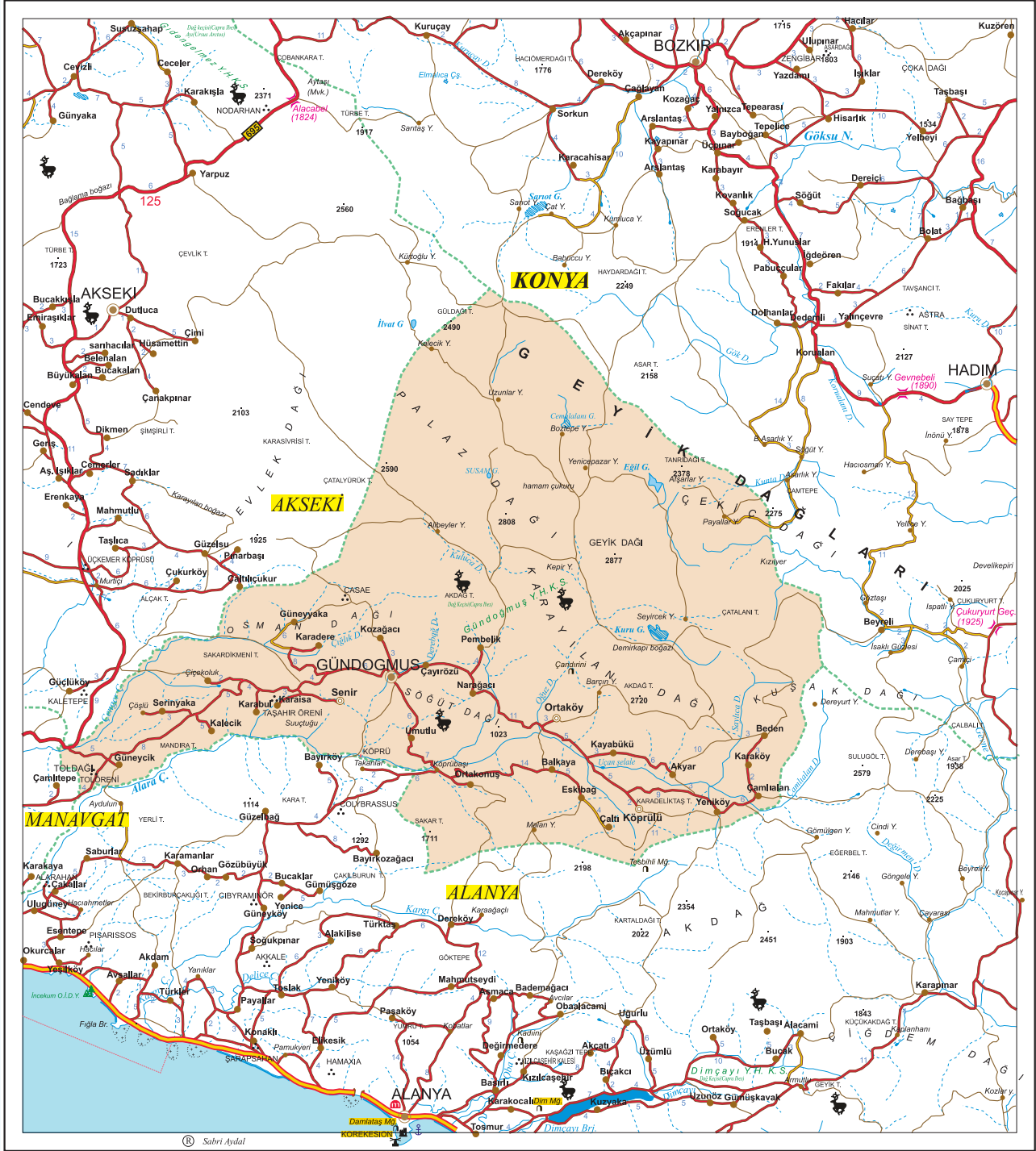

GÜNDÜĞMÜŞ

9. GÜNDOĞMUŞ

A. Tarih ve Coğrafya*

1. Tarihçe

Gündoğmuş ilçesi Antalya'ya 153 km. doğuda, Akseki-Konya yolunun 32 km. güneyinde yer almaktadır. Alanya'ya mesafesi 70 km. Manavgat'a olan uzaklığı 70 km. kadardır.

Şimdiki Gündoğmuş bölgesi Cumhuriyet kurulmadan önce Senir ve Çündüre, bölgelerine ayrılıyordu. Orta çağda siyasi ilişkileri daha çok Alaiye kazası veya Sancağı ile olmuştur. Alaiye 19. yüzyıl sonlarında kaza statüsüne indirildikten sonra kısmen Akseki'ye bağlı olarak siyasi hayatını sürdürdüğünü görürüz. Karaman Eyaleti, Konya Sancağı veya Teke Sancağı adı altında idari bağılılıkları vardı. Bazı kayıtlarda Konya Vilayeti, Teke (Antalya) Sancağı, Senir Kazası olarak da geçer. 19. yüzyıl sonlarındaki kayıtlarda (1889 dan sonra) nahiye olarak geçmektedir.

Senir Düşenbih nahiyesi olarak bazen Manavgat'a bazen Akseki'ye bazen de doğrudan Antalya Teke beyliğine bağlı idi. Çündüre nahiyesi ise daha çok Alanya ile ilişkili olmuştur. Gündoğmuş'un eski adı Eksere'dir. Eksere adının geldisi hakkında bazı görüşleri aşağıda değerlendirdik.

EKSERE adı için görüşler:

Birinci Görüş:

Bu adın Gündoğmuş'a Konya- Karaman tarafında İksile adlı bir yerden gelen ahali tarafından verilmiş olduğu varsayımı ile ismin sonradan Eksere olarak değişime uğradığı söylenmektedir.

Bu sav için söyleyeceğimiz şudur: Konya, Ermenek, Taşkent ve Karaman taraflarındaki yer ve cemaat isimlerine baktığımızda resmi belgelerde veya halk söyleyişlerinde böyle bir isim tespit edemedik. Bu sebeple iddia biraz fazla yakıştırma gibi geliyor.

İkinci Görüş:

Bu ad Köse'ye'den değişmiştir. Köse bileycilik ve bileyi taşı mesleklerini kapsayan bir addir. Bıçak, tahrar, keser bilemekte kullanılan Köse Taşı olduğu gibi ince işlerde kullanılan kösüre kayışı ile ustura ağzı kılamlaması da bu zanaatlara girer. Köse sözcüğü değişerek EKSERE olmuştur.

Köylü-Kösürelili diye bir ikileme de vardır. Gündoğmuş, toprağı az olan bir coğrafya olduğundan halk, ticaret ve zanaatlara yönelmiş ve bunda da muvaffak olmuştur. Manavgat, Antalya ve İzmir'de daha çok ticaretle uğraşan çok miktarda Gündoğmuşlu'nun bulunması bu iddianın bir göstergesidir.

Gündoğmuş İlçesininin 1967 yılında çekilmiş bir resmi.

Üçüncü Görüş:

Eksere Köylüleri Karaman oğullarındandır. Karaman ve Ereğli toprağından gelmişlerdir. Bu günkü Konya Ereğli'ye bağlı Halkapınar- Kösereli civarındaki halkın bir parçası olarak Torosları takiben bu mevkie göçüp- gelmiş olan Kösereliler tarafından kurulmuş ve köye bu ad verilmiştir. Sonradan telaffuz değişikliğine uğrayarak adı EKSERE olmuştur.

Dördüncü Görüş:

Bu ad Ökse otundan ve Ökseyeri tamlamasından gelmektedir. ÖKSE otu, çam ve katran ağaçlarında asalak olarak yetişen ve hayvanların beslenmesinde faydalanan bir şifalı bitkidir. Diğer adı GÖVELEK'tir. Develer ve davarlar için çok faydalıdır. Ormanlık alanları ile meşhur Gündoğmuş'ta da Ökse otu çok olduğundan burası ÖKSEYERİ olarak isimlendirilmiş ve bu sözcük telaffuz değişikliğine uğrayıp EKSERE olmuştur.

Beşinci Görüş:

Gündoğmuş'un 9 km. batısında asfalt yolun altında Taşahır, Taşavur – KASEYİR harabesi bu yöreye adını vermiş olabilir. Taşavur-Taşahır mesire yerinin 100m Batısında –yolun altında kent harabeleri görülür. Yörede ele geçen 3 adet yazıttan birinde Kaseyir'in, Casae kolonisi olduğu belirtilmektedir. Taşahır'da bulunan bu yazıtlar Manavgat Taşağıl'da ikamet edip Side vatandaşlığı ile övünen Casatan isimli bir yöneticiden bahseder. Manavgat'taki Taşağıl'ın aslında TAŞAHİR olması, Gündoğmuş'taki Taşavur-Taşahır'ın isim benzerliği eski halklar arasında da bir bağı hatırlatabilir. Kaseyir adı sonradan değişime uğrayarak EKSERE olmuştur.

Bu tezlere ek olarak şu aşağıdaki notlara da dikkat edilmelidir.

Denizli'nin şimdiki adı Beyağaç olan kazasının eski adı Eksere'dir. Ormanlık ve sulak bir vadi üzerindeki bu yerleşim adının da isim ortaklığı bağlamında değerlendirilmesi gerekir. Ordu vilayetinin Mesudiye kazasının da bir Eksere köyü vardır. Muğlalı yerel sanatçı İbrahim Ethem Yağcı'nın derlediği; Eksere'nin Çamına / Düşüm Muğla'nın damına / Şu Muğla'nın kızları / Gendisi gelsin yanıma diye söylediği bir türküde geçen sözcüğe de dikkat etmelidir. Burdur'un Eskiyere adındaki yerleşimi askeriye'den bozulma olmakla birlikte incelenmeye değer. Bütün bu notlar Eksere ismi üzerinde daha çok araştırma yapılması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Adı nereden ve hangi kaynaktan değişime uğrarsa uğrasın bu gün Gündoğmuş; gerek halkıyla, gerek yayla-sehil hayatı ile ve gerekse içerdiği kültürel zenginlikle tam bir Türkmen Bölgesi'dir. Gündoğmuş halkı dağ başlarını vatan yaparak bölgeye damgasını ve Türk mührünü vurmuştur. Halkı ekmeğini taştan çıkarır, çalışkan ve inatçı ve ısrarcıdır. Okumuşluk oranı %90'lardadır. Bölge Türkmenleri Karamanoğulları çatısına dâhildirler.

Karamanoğullarının bazı tarihçiler kesin şekilde Oğuz'un Avşar boyundan gelmiş olduğu iddiasındadırlar. Bölgede çok miktarda Karaman adı Karamanlı sülalesi ve Avşar cemaatleri vardır. Örnek olarak bölgeyi uzun zaman idare eden Senir Beylerinin Avşarlı oldukları bilinmektedir. Hatta Alanya'daki Avsallar adı da Avşarlar adından değişmiştir denilebilir. Çünkü yayla adı devlet haritalarında Avşarlar Yaylası olarak yazılıdır. Bölgenin en önemli yaylası olan Oğuz yaylası da Oğuz - Türkmen oymaklarının Gündoğmuş'taki yoğunluğunu ortaya koymaktadır. Soyadları değişik olsa da bazı ailelerin Türkmenoğlu, Karamanlı veya Karamanoğlu, Macaroğlu, Bozkırlıoğlu gibi isimler alması da bölgedeki Türkmen yerleşiminin çeşitliliğine göstergedir.

Eski çağlarda Luwiler, Hititler ve Persler bölgede uzun süreli egemenlik kuran kavimler olarak mutlaka buralarda yerleşmişlerdir diye düşünmek gerek. Ancak bize ulaşan yazılı kaynakların verdiği yer ve bölge isimlerinin tamamı bulunduğumuz coğrafyaya aplik edilememiştir. Bilim adamları bunun üzerinde çalışmalarını sürdürmektedirler.

Ahmet Ünal'ın Hititler Devrinde Anadolu isimli eserinde ayrıntıları verilen bilgilerden şu kadarını bölgenin Hitit Dönemi için özetledik. Ahmet Ünal Boğazköy'de yakın zamanlarda bulunan bir Hitit bronz tabletine dayanarak:

"M.Ö.1295 yılında yapıldığı bilinen Kadeş Savaşı sırasında veya ondan hemen sonra ölen Hitit Kralı II. Muvattalı'nın iki oğlun vardır. Birinin adı Murşili diğeri ise Kurunta'dır. Yine bu Muvattalı'nın bir de kardeşi Hattuşili vardır. Muvattalı'nın Kadeş savaşında (M.Ö.1295) veya hemen ertesinde ölümünden sonra yerine geçen oğlu prens III. Murşili, Urhitesup adıyla iktidara gelmiştir. Ancak amcası Hattuşili bu prensin kral olmasını hazmedemeyip ona savaş açmış ve bu savaş yedi yıl sürmüştür. Sonunda Hattuşili; Urhitesup'u yenerek kral olmuş ve yeğenini Kıbrıs'a sürmüştür. Amcası Hattuşili tarafından Tarhundaşşa'ya kral yapılan Kurunta'nın bu toprakları ne kadar idare ettiğini bilmiyoruz. Biz burada Kurunta'nın amcası tarafından himaye edilmekle beraber, ona sınırları daraltılmış bir Tarhundaşşa krallığı vermiş olduklarını ve bu krallığın batı ucunda Aksu (Kestros) nehrinin ve Perge şehrinin bulunduğunu, bu nehirle birlikte Perge şehir devletine sınır olduklarını belirtelim. Hatta amcası yeğenine diyor ki; "Kral, yani Kurunta eğer Perge krallığına savaş açar ve oraları elde edebilirse, orası onun olacaktır." Yani batı sınırlarını genişletme hakkını da vermiş oluyor. Tarhundaşşa Ülkesi yani yeni krala verilen toprakların batı sınırında Aksu ırmağı olduğu gibi güney sınırlarında da Salluse (bu günkü Gazipaşa) ve daha başka şehirler vardır.

Biz tablette belirtilen kendi bölgemize dönelim. Pittasa ve Arinunatta istikametinde sınır Nanhanta ve

Gündoğmuş'ta Cem Sultan hatırası CEM PAŞA camii.

Hauttassa'dır. (Pitassa tarafı daha sonraki Pisidya bölgesidir. Bu günkü Isparta-Akşehir-Afyon tarafları.) Hwatuwanta dağı istikametinde sınır Köpek Kayalığı'dır. Ussa istikametinde sınır Zarata'dır. Wanzaturawa istikametinde sınır Harazuwa'dır. Wanzaturawa ve Kunzinasa istikametinde sınır Arlanta dağı ile Alana kentidir. Arlanta dağı üzerindeki su ise Hulaya ve Hatti arasında ortaktır. Tarhundaşşa'nın deniz tarafındaki sınırları Mata, Sanhata, Saranduwa, Istapanna, Sallusa (bu günkü Gazipaşa), arazileri ile Tatta ve Daşşa kentleridir.

Tarhundaşşa ülkesi sınırları içinde yer aldığı halde Büyük kral Hattuşili'ye yani Hatti ülkesine ait olan kentler ve topraklar şuralarıdır: "Anta ile ona terkedilmiş köyler, Lahwiyassi, Wastissa, Hadduwassa, Handawa, Daganza, Simmuwa, Sahita kentleri, Kammamalı adamlar, Walistassalı seyis İnurta, Wattanna, Mathuwaliyata, Kasuriya, Sawiya, Pariyassa, AnnauPuhanta, Gurtarnassa, kentleri ile Arallalı nar yetiştiricileri. Mattarwanta ve Para Kenti Yörükleri (çadır insanları), Daragunnunta ve Munanta kentleri depo kâtipleri, Ayaralı hayvan bekçileri, Tarpalı mızrakçılar, Wattassa ve Talwisuwanta tımar sahipleri."

Kurunta'ya – Gündoğmuş ve Manavgat'ın da dâhil olduğu Tarhundaşşa ülkesine- verilenler: Çömllekçiler ile sakiler hariç tutulmuşlar, bunlar Tarhundaşşa tanrılarının hizmetine verilmişlerdir. İyasanta ve Azzuwassi'li Duddushiyalla adamları, Washaniyalı bekçiler buna dâhildir. Warpatala adamları ve Adara'lı sakiler dâhil edilmişlerdir.

Sarikuva askerleri, sanatkârlar ve tımar sahipleri, Tarhundaşşa ve Hulaya ülkesinde kalan kişileri Hattuşili Kurunta'ya vermemiş, fakat ondan sonra kral olacak olan oğlu Tuthalya daha o zaman buraların da Kurunta'ya verilmesini sağlamıştır. Çünkü bu iki prens arasında duygusal bağlar vardır. Hattuşili, Kurunta'ya; Sarmana, Pantarwanta ve Mahrinna köylerini tarla,

çayırılık koyun otlığı ve tuzlanın tümüyle birlikte vermiş ve yerine geçen Tuthalya buna aynen riayet etmişti.

Şimdi burada sayılan kale ve şehirlerin hangisi Gündoğmuş coğrafyasında idi suali akla geliyor. Bunun cevabı bilinmemektedir. Bu yer adlarında Gündoğmuş bölgesini içeren bir isimlendirme var mıdır şu anda bunu bilemiyoruz.

Truva savaşlarında yenilen kavimlerin bölgeye gelerek Pamfilya'yı teşkil ettikleri binmektedir. Kentin yakın yerleşimlerindeki eski eser kalıntıları burada önemli bir Roma egemenliğine işaret eder. Gündoğmuş'un dâhil olduğu Bölge Ormanlarının Romalı Komutan Antonyus tarafından Cleopatra'ya verilmesi de Mısır bağlantılarını göstermektedir.

Roma'nın bölünmesinden sonra genel olarak Anadolu'da hâkim olan Bizans'ın da mutlaka bölgede varlığına işaret edilmelidir. Bizans'ın Türkler tarafından özellikle Malazgirt'ten sonra dönem dönem ortadan kaldırılmasıyla başlayan Türk egemenliği Geyik Dağlarının yamaçlarında kurulan Gündoğmuş bölgesindeki Türk varlığını ortaya koymuştur. 1221'de Sultan Alaaddin Keykubat'ın Alanya'yı ve Alara'yı alması ile bölgede yoğun bir Türkmen yerleşimi gerçekleşmiştir.

Geçtiğimiz yıllarda Çündürelî Ressam Nuri Sezen tarafından bölgede Alaaddin Keykubat'a ait olduğu görülen bir kurşun mühür³⁶⁰ (bulle) bulunmuş olması da yöredeki Selçuklu hâkimiyetinin bir başka delilidir. Yine Nuri Sezen tarafından yayınlanan "Köyün Tarihi-Kayabükü-Çündüre"³⁶¹ kitabında tercümesi verilmiş olan Osmanlı fermanlarında

"Feth-i Hakan'dan beri" ibaresi bölgenin Alaaddin Keykubad tarafından fethedilen topraklardan olduğunu gösterir. Feth-i Sultan ibaresine Antalya Müze direktörü (müdürü) S. Fikri Erten'in bir araştırma yazısında da rastlanır. Buna göre³⁶²:

İbn-i Bibi Selçukname'sinde Alaiye için "Zikri Feth-i Kale-i Alara berdest-i bendegân-i Sultan" ibaresi vardır. Selçukluların ve Karamanoğullarının Antalya ve Manavgat yöresine yönelik fetih hareketlerinde Gündoğmuş bölgesi bir geçiş yolu teşkil etmiştir.

Gelesandra Han ve Güneycik Köyü yakınında Alara Çayı üzerindeki muhteşem Selçuklu eseri Ali Köprüsü bu yolların çok kullanıldığının kanıtlarıdır.

1472 yılında Fatih'in veziri Gedik Ahmet Paşa'nın Alanya'yı donanma ile kuşatıp Karamanoğulları egemenliğine son veren hareketinden sonra Gündoğmuş'un Osmanlı devirleri başlamıştır. Fatih Sultan Mehmed küçük oğlu Cem Sultan'ı Karaman Valisi

360- Bu kurşun mühür Antalya müzesine teslim edilmiş olup envanterinde kayıtlıdır.

361- Nuri Sezen . Köyün Kitabı- Kayabükü, Çündüre . S. 63. Antalya 2007

362- S. Fikri Erten. "Alara Hanı". Türk Akdeniz. Sayı.I, S.13. Şubat 1937

Gündoğmuş Güneycik'te ünlü Ali Köprüsü. Alara Çayı üzerinde Selçuklu eserlerindendir.

yaparak idareyi Osmanlı merkezi sistemine bağlamıştır. O tarihte Karamana bağlı olan Eksere'de bu hakimiyetin bir hatırası olarak merkezde Cem Paşa Camii inşa edilmiş ve tamiratlarla günümüze kadar yaşamıştır.

İbrahim Hakkı Konyalı Alanya Tarihi'nde Kanuni Sultan Süleyman tarafından Pazar Bacı alınan Gündoğmuş köylerinden bahseder. Burada Sancak Beyi Abdüssamed Bey'in³⁶³ hasları arasında; Alaiye, Düşenbih, Selendi (Gazipaşa), Akseki Pazarlarının Pazar başlarının da bulunduğu zikredilir. Bu kayıttan anladığımıza göre bu gün Gündoğmuş'a bağlı bir köy olan Karadere köyü ve Manavgat'a bağlı Ahmetler köyleri de bu hasların arasındadır.

Yavuz Selim zamanında Alaiye on nahiye ayrılmış olarak görünmekte ve bunlardan Oba Pazarı Nahiyesine bağlı Çündire köyü zikredilmektedir. Geyse nahiyesi adı altında toplanan bir başka idari birimde ise bu günkü Manavgat'a bağlı Karaisalar ve Namaras ile birlikte Senir köyü, Murt Nahiyesine bağlı Karadere köyü, Kenares Nahiyesine bağlı Samedke (Semed) köyleri zikredilmektedir.

1873 yılı Konya Vilayet Salnamesinde; Alaiye'nin 74 köyü bulunmaktadır. Bunlardan şimdiki Gündoğmuş'a bağlı köylerin bazılarının nüfusu şöyledir :

- 1-Semed : 129
- 2-Çündüre : 184
- 3-Ortaköy : 65
- 4-Narağacı : 60
- 5-Balur mea Tavşanalanı : 213

363- Abdüssamed Bey, bugünkü SEMED beldesine adını veren Alaiye Beyidir.

1530 yılında Alaiye kalesi mustahfızlarının tımarları gösterilirken de Gündoğmuş'a bağlı Karadere köyünden bahsedilerek ; köyün 154 hane olduğu, bunlardan 9 mücerred, 1 kara ve yekçeşm (tek gözü gören) kişilerin bulunduğu kaydedilmiştir.

2. Gündoğmuş'un İlçe Yapılması ve Bugünkü Gündoğmuş.

Eksere bir köy olarak 1936 yılındaki idari taksimatta kadar Akseki'ye bağlı idi. 1936'da halkın talepleri ve evlenme boşanmalardan doğan hukuki işlemlerine yönelik ihtiyaçlar, tapu ve arazi işlerindeki mahkemelik durumların yakın yurt projesi içinde çözümlenmesi gibi sebeplerle Antalya'ya bağlı müstakil ilçe yapılmıştır.

Halen 34 köyü vardır. 2000 nüfus sayımına göre merkez nüfusu 5021'dir. İlçenin toplam nüfusu 14.944 olarak belirlenmiştir.

İlçenin 2009 yılı toplam nüfusunun 9.783 kişi olduğu anlaşılmaktadır.

(Bkz.)- İlçenin son nüfus bilgileri ile ilgili olarak kitabımızın, "2.Cilt-VII-SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPI-18. SOSYAL GÜVENLİK, SOSYAL HİZMETLER VE SOSYAL YAŞAM-3-SOSYAL YAŞAM-c.Antalya İli Merkez ve İlçeleri Nüfus İstatistiği" bölümünden ayrıntılı olarak faydalanılabilir.

İlçede, Köprülü , Ortaköy ve Senir adlarıyla 3 belde faaliyette bulunmaktadır.

Gündoğmuş'un yüz ölçümü 1332 kilometrekaredir. Orta Torosların Taşeli Yaylaları Gündoğmuş'un batı idari sınırları ile son bularak en güzel yayla örneklerini

sunar. Gündoğmuş'un bulunduğu rakım 900 metredir. Ancak Gündoğmuş yaylaları Taşeli'ne göre daha yüksek (ortalama 2200 rakım) ve sulaktır. Pınar ve göllerle bezenmiş yaylalardır. Gündoğmuş'un kuzeyinde yer alan YEDİ KAZA YAYLALARI bütün bir bölgenin zaman zaman uğrak yeri olmaya devam etmektedir. Beyşehir, Bozkır, Hadim, Taşkent, Ermenek, Anamur, Gazipaşa Sarıveliler, Alanya ahalileri bu yaylalara mutlaka uğrarlar. Bu yayların topladığı kar suları doğuya doğru akan Göksu ve Akdenize dökülen Alara, Karpuz ve Kargı çaylarını besler.

Yörede halen yoğun bir şekilde küçük baş hayvancılık yapılmaktadır. Karıngöl, Kuruca, Alaybeyleri yaylası, Sarıot, Kızılağaç ve Kızılot yaylaları, Namaras Yaylası, Gelesandra Ovası, Söbüçimen yaylası, Oğuz yaylası, Seyricek ve Kurugöl yaylaları en yoğun yaylak yerleşimleridir. Alanya'nın batı yakası Yörükleri, Manavgat'ın doğu yakası Yörükleri ve Gündoğmuşlu lar bu yaylalara çıkarlar.

3. Geyik-Giği Dağı

Tereyağı, yoğurdu ve peyniri bol olan Gündoğmuş'un en meşhur ürünü Giği Balı'dır. 2877 metre yüksekliğindeki Geyik Dağı'nın yerel adı Giği'dir. Bu dağın tepesinde bir yatır olduğu ve eskiden Yaylaya çıkıldığında bu dağın zirvesine yöneltilerek kurbanlar kesildiği halen yaşayanlar tarafından anlatılır. Bu dağın doğu eteklerinde Deringöl vardır. Deringöl çeşit çeşit balık ve su ürünleri ile meşhurdur. 1860'larda Kırgız'lardan Bugu (Geyik) kabilesi ve Sari Bağış boylarının başlarında Manap'ların-Manavlar = Yerli Türk /Türkmen" lerin bulunduğunu biliyoruz. Gündoğmuş'taki Giği-Geyik dağı söyleyişi ile Bugu-Gigi söyleyişi arasında bir bağ kurulabilir mi? Kurulabilirse ahalî bu ismi oralardan mı taşımıştır diye sormak gerekir.

4. Gündoğmuş'ta Tanrı Dağı

Deringöl'ün doğusu Bağırşak Yaylasının yaslandığı TANRI DAĞI'dır. Tanrı dağı 2378 rakımlıdır. Orta Asya'da da bir Tanrı dağı olduğunu bildiğimize göre Gündoğmuş Türkmenleri yerleştikleri yere bu adı taşımış olmalıdırlar. Yani Gündoğmuş'a yerleşen ve burayı kuran Türkmenlere en azından bazıları Tanrıdağlı'dır dersek pek de hatalı olmaz. Geldikleri yerin adını yeni vatanlarına taşımışlardır.

Gündoğmuş coğrafyası üzüm, incir, ceviz, bal ve pekmezleri ile de meşhurdur. Nergiz soğanı, lale soğanı, sümbül, kardelen gibi bitkileri koruma altına alınmıştır.

5. Gündoğmuş Yaylalarında İpar Gülü

İpar, Kaşgarlı'nın Divanında, Yusuf Has Hacib'in Kutad Ku-Bilig isimli eserinde ve Orhun Yazıtlarında

geçen bir sözcüktür. MİSK-AMBER-GÜZEL KOKU anlamında kullanılmıştır. Bu güzel kokulu çiçekten başka nesnelere verilmiş isimlere de rastlarız. İpar Taşı, İpar Dağı, İpar Hatun gibi. Türk halkı İpar adını o güzel kokuya istinaden kız çocuklarına isim olarak vermiştir.

Gündoğmuş'un yukarıda sayılanlar yanında en önemli bitkisi İPAR GÜLÜ'dür. İpar Gülü ile derin tarihimize kısa bir yolculuk yapalım:

1- Orta Asya'daki Bilge Tonyukuk kitabesindeki bir kayda göre Kırgızlar; Çinlilerle ve On-Oklarla anlaşp Gök-Türklerin üzerine saldırır. Bu saldırıdan önce de Kırgızlar; Oğuzları isyana teşvik eder. Bu sırada Oğuzlu-Göktürklu uyumu görülüyor. 697 yılında yapılan bu savaşta Oğuzlar öncü olarak gönderildiler. Ak-Termel geçildikten ve öncü çıkan Oğuzlar, Köğmen Ormanının kargı batımı (kargı boyu 2-3 m. olduğuna göre, geçilen yerlerde 2-3 m. kar var demektir.) karlı yolları ve yamaçlarını aşp, İPAR³⁶⁴ aşılp, Anı ırmağı geçtikten sonra Songa ormanında Kırgız Kağanının ordusu ile karşılaşılır. Yapılan savaşta Kırgız ordusu yenilir. Bunda Oğuzların önemli bir rolü olduğunu görürüz. Buradaki İpar bir bölge adıdır.

2- Doğu Türkistan 1759 yılında Çinliler tarafından işgal edildi. Kahraman Uygurlar 42 kez işgalci Çinlilere karşı bağımsızlık mücadelesi verdi. Çinliler Ruslardan yardım istemek zorunda kaldı. Dönemin Doğu Türkistan Hanı olan Cihangir Han şehit edildi. Mücadele bayrağını Cihangir Han'ın eşi İpar Hatun devraldı. Çinliler tarafından esir alınan İpar Hatun Pekin'de canına kıydı. Namus timsali bir hatun idi.

İşte İpar Gülü Gündoğmuş'a oralardan kalmış bir hatıradır. Orta Asya'da İparlı Dağı olduğu gibi Gündoğmuş'ta da İparlı Dağı vardır. İpar Gülü, Geyik Dağı ve Tanrı Dağı arasındaki Deringöl ve bu dağların kar tutmayan yamaçlarında biten bir dağ çiçeğidir. Söbüçimen yaylasında İpar'ı yaşlı bir Gündoğmuşlu'ya anlattırırken onun gözlerindeki ışıltıyı asla unutamam. Türk insanının derin belleğindeki İpar Efsanesi bazen bir çiçek, bazen bir taş, bazen bir dağ, bazen de bir hakan olarak karşımıza çıkmaktadır ki Türklüğün ortak hafızası bakımından bu çok önemlidir.

Mehmet Eröz³⁶⁵ "Yörükler" isimli eserinde bir Sülekli yörük beyinden aldığı türkûde:

Alacabelden aşar Süleğin yolu, Dipsiz gölde biter
şo İpar Gülü" Dedikten sonra "İpar Gülü çok güzel kokulu bir çiçek. Toroslar'da Geyik ve Tanrı dağları civarındaki Dipsiz Gölde Gündoğmuş'ta Tanrı Dağı Zirvesi bitiyor, Divan-ü Lügat-it Türk'te de Yıpar şeklinde geçiyor" diye bir açıklama getirmiştir. Bizim incelememize göre Orhun Kitabeleri Bilge Tonyukuk yazıtı Kuzey Cephesinde da İpar-Yıpar kokusundan bahsedilmektedir. Biz burada Gündoğmuş'un derin kültür kodları

364- Orta Asya'da bir dağ.

365- M.Eröz. Yörükler. S. 88. TDAV. Yayını.İst. 1991.

na ve hazinesi ne dikkat çekmek istedik.

Geyik Dağı Zirvesinde İpar Gülünün Peşinde Geyik Dağı etrafında şekillenen Gündoğmuş yaylalarına, Tanrı Dağı ve İpar Gülünü keşfetmek için özel bir gezi düzenledik. Hem Tanrı Dağını görecek hem de İpar Gülünü koklayacaktık. 7 Haziran 2008 Cumartesi günü Toros Türkmenleri Derneği yöneticisi dört arkadaş bu dağı tanımak üzere Antalya'dan yola çıktık. Gündoğmuş'un bildik yerleri dışındaki bu keşif yolculuğu sonunda Tanrı Dağı'nı ziyaret ettik.

Gündoğmuş – Hadim arasında orta mesafede ve Geyik Dağı'nın doğu tarafında 2376 rakımlı dağa neden Tanrı Dağı denildiği bir sır küpü gibi kalmış, geniş okuyucu kitlelerinin bilgi dağarcığına girmemiş ve tanıtılmamıştı. Bu görevi biz yerine getirmeye çalıştık. Zirvesinden Deringöl ve Karıngöl'ün görüldüğü bu dağın bir Orta Asya hatırası olduğuna kanaat getirdik. Hele hele eteklerindeki Deringöl kenarında bir de doğan görüp fotoğraflayınca hayalimizdeki Tanrı Dağı motifi de tamamlanmıştı. Tanrı Dağını bulmuştuk ancak bir seferde İpar Gülüne ulaşamayacak ve onu ikinci bir sefere bırakacaktık.

İkinci seferi, geçen seferki yol arkadaşımız, Emekli Öğretmen Çündürelî Ressam Nuri Sezen tamamladı. Nuri Sezen, Haziran ayının yirmi birinde gecenin en uzun olduğu gün iki yol arkadaşı ile birlikte yeniden Geyik Dağının yolunu tuttu.

Her yerde ve her mevsimde bulunmayan İpar gülü resimlenecek ve belki de ilk defa bir basılı yayında ortaya konacaktı. Karlı yamaçlar, dipsiz koyaklar, uçurumlar aşıp kehten kehe zirveye doğru gidilecek ve İpar gülü resimlenecekti. Resimlenmesinin yanında en önemli olan gözle görülüp, elle okşanması ve koklanması idi. Nasıl tüterdi kim bilir? Atalarımızın misk dedikleri bu yaban çiçeği nice kızlarımıza ad olmuş, onun aşkına nice Keremlerin aah edince bağırlarından ateşler yükselmişti. Karabuynuzlar yaylasının yamaçlarından Geyik Dağına doğru tırmanarak aşılın yollar hala karlı idi. 2877 m. yükseklikteki Geyik Dağı zirvesinde ise bir makam ve ulu bir mezar taşı vardı. Sevdiğinden ayrı düşmüş bir Türkmen kızının mezarı. İpar Sultan bu dağlara namusuna atılan bir iftira sebebiyle çıkmış ve onu cezalandırmak için peşinden koşan ağabeylerinden kurtulmak için zirveden zirveye kaçmıştı. Son noktada ağabeyleri gözünün önünde bitiverdiler. İpar Sultan "Allahım yer yarılısın beni içine alsın" diye dua etti. Aşkını eşkere etmek ve dile düşürmek tene ölse daha iyi idi. Yer yarıldı ve İpar Sultan içine girdi. Artık geride onun aşkının efsanesi kalmıştı. Yıllar sonra yaylaya çıkıldığında Geyik Dağının tepesine döndürülerek adak kurbanları kesilmekteydi. Belki bu yöneliş sevdiğinden ayrı düşen İpar kızına bir destek kurbanı idi. Ona dağ başında yalnız olmadığını, birilerinin hatırında ve hafızasında onun sevgisinin özenle korunduğunu anlatmak içindi belki. Kim bilebilir ki? Bu zirveye Karakoca tepesi de derler. Kimbilir belki bir

Gündoğmuş Uçan Şelale-(Foto:www.gundogmus.gov.tr-2009)

evliya idi Karakoca. Belki bir şaman, belki bir bilge kişi, gaibi Allah bilir.

Bu bilge kişinin müridleri Geyik dağı zirvesinde ziyaret ettikleri Karakoca mezarından aldıkları toprağı Oğuz Yaylasının yamaçlarına serptiler. Orada hemen İpar Gülleri bitti. Buraya yaylacılar yastı İpar derler.

6. Gündoğmuş'un Meşhur Yerleri

Gündoğmuş yayla ve dağ kültürünün yanında tarihi eser kalıntıları ile de görülmeye değer. Karadere vadisinde piknik alanı olarak Atay Tesisleri Turist gruplarının uğrak yerlerindendir. Karadere Yaylası olarak Korualan mevkiinde evlerin bitişiğinde Katran ve Karaçam ormanları ve doğu yakasında Çınar, Meşe ve yaprağını döken diğer ağaç türleri bol miktarda mevcuttur.

Senir beldesi ve Güneycik tarafları Alara Irmağına bakan vadilere açıktır.

Anayol üzerindeki Taşavur-Taşahır dinlenme yeri asırlık çınarları ve bol suyu ile yolcuların nefes aldıkları güzel bir duraklama yeridir. Yakınında tarihi eser kalıntıları vardır.

Pembelik üstündeki Pınarbaşı mevkii çeşmesi ve ağaçları ile değerli bir piknik alanıdır.

Çündüre altındaki Alara vadisinde Şelale ve Alabalık üretim alanları vardır. Yukarıda resmini verdiğimiz Ali Köprüsüne ilaveten Umutlu Köyü vadisindeki Kemer Köprü Sultan Alaaddin Keykubat tarafından yaptırılarak günümüze kadar yaşamış değerli kültür varlıklarımızdandır.

Geyik Dağında Üzerine Arı Konmuş İpar Gülü

Colybrassus (susuz Ayasofya) Güzelbağ beldesi kuzeyinde Bayır-Kozağacı sınırlarında ve Susuz Dağı yamacında kurulu bir antik yerleşimdir. Kayalara oyulmuş mezarlar ve lahitleri ile ünlüdür. Lahitlerin seçkin bir örneği Alanya Müzesinde sergilenmektedir.

Kentin doğu bölgesinde yer alan Acıceviz, Tavşanalı, Nağlu, Narağacı, Köprülü, Ortaköy yerleşimlerinde keşfedilmeyi bekleyen harabeler ve kaleler vardır.

Güneycik, Senir, Serinyaka, Balkaya, Karaköy gibi bir çok köy ve yerleşim birimleri eski eser meraklıları için oldukça zengindir. İsauro, Roma Bizans, eserlerinin yanında Selçuklu'dan kalma döşeme yollar Hanlar incelenmeye değer.

7. Gündoğmuş'un Arıları

Gündoğmuş'ta arıcılık yaygındır. Yaylaların akı almaz çeşitlilikteki bitki zenginliği Giği Balı'nın tercih edilme sebeplerindendir. 2003 yılında 6600 kovan- dan 132 ton bal elde edilmiştir. Balcılık da Türklerde bir Orta Asya mesleğidir.

Temiz ve hastalık üretmeyen havası, sulakları ve krater gölleri, envai renkteki çiçekleri ve bitki örtüsü Gündoğmuş toprağında balcılığın hızla gelişmesine vesile olmaktadır. İlçe tarım müdürlüğü tarafında desteklenen arıcılık, bal verimi oldukça yüksek olan Kafkas tipi arılarla çeşitlendirilmiştir. İnceleme gezilerimiz sırasında rastladığımız modern kovanlar ve onlara itina ile bakan üreticiler gelecekte Gündoğmuş'un balda bir marka olmasına yardımcı olabilirler.

1221'de Alaiye'nin fethi ile başlayan Türkmen yerleşiminden çok önceleri yapılmış tarihi eserleri, yayla ve akarsuları, krater gölleri, eşsiz bitki ve meyve zenginliği ile Gündoğmuş bölgesi diğer bir çok Anadolu kentinde görüldüğü gibi insanlığın binlerce yıllık macerasına tanıklık yapmaktadır.

* Hazırlayan:

-Ali Yıldız

Araştırmacı - Yazar, Antalya Kepez Belediyesi

Gündoğmuş Seyricek Yaylasında Kovanlarına Bakım Yapan Arıcı

B. Yaşayanın Gözüyle Gündoğmuş ³⁶⁶**1. Şurası Gündoğmuş**

Güzelbağ'dan ötede bir iniş iner
 Şurası Alara şurası Kemer
 Şurdan Ümütlüye bir yokuş döner
 Şurası Ümidin kırıldığı yer

Şurası neresi bu dağlar nere ?
 Şurası Gündoğmuş Şura Eksere
 Söylemek istedim ,sustum kaçkere
 Burası Memurun sürüldüğü yer

Şurası nam salmış "Akıncı Beli"
 Dört Mevsim kesilmez rüzgar yedi
 Şuraya senede bir kez gelmeli
 Şurası yörüğün darıldığı yer

Şu yamaç yazları oğlak güttüğüm
 Şu vadi kaç bahar fidan diktiğim
 Şu yollar yıllarca yayan gittiğim
 Şu bahçe güllerin denildiği yer,

Şu dağlar yemyeşil katran ormanı,
 Şu düzlük dedemin buğday harmanı ,
 Şu geçit çobanın ölüm fermanı,
 Şurası davarın kırıldığı yer.

Şu susuz dere "yayla boğazı"
 Şu dağda rütbe var,bir " sultan kızı "
 Şu rampa yolcuya dermansız sızı
 Şu Giği Konya'nın görüldüğü yer.

Şu dağın olası,karın beyazı,
 Şu gördüğüm sarp geçit "Göçen boğazı"
 Ya öldürür, ya öldürür ,çelik ayazı,
 Şurası yiğidin sorulduğu yer,

Pınarbaşı suyun ,bir deli pınar,
 Bundan içmeyenin yüreği yanar,
 Şu "Koca Bil adan" bir ulu çınar,
 Şurası çadırın kurulduğu yer.

Şu çukur tarihin kışlık "Baş hanı"
 Şu yollar çilenin bitmez nişanı.
 Şu yokuş öldürür "belden aşanı"
 Şurası kervanın yorulduğu yer,

Şu taşta efeler yolcuya kızar,
 Şu tümsek "Gamar'a olmuş mezar ,
 Şu ardıc yıllardır destanlar yazar,
 Şu koyak yiğidin serildiği yer.

Şu alan yaylanın "susuz ovası"
 Şu kaya şu ketir keklik yuvası,
 Şu meltem yaylanın nefis havası,
 Şu kapı Hızırın görüldüğü yer ,

Şurada çobanlar davar satarmış
 Şu yamaçta sümbül erken açarmış,
 Şu "yarda" kervanlar konar,göçermiş.
 Şu dere suların durulduğu yer,

Şurada çobanlar davar satarmış
 Şurada yiğitler güreş tutarmış,
 Şu "belde kalanlar hapi yutarmış,
 Şurası kayanın yarıldığı yer,

Şura "Söbü çimen" meşhur güreşi,
 Buraya çıkanlar tutar güneşi,
 Şu suyun dünyada var mıdır eşi ?
 Burası hastanın dirildiği yer,

Şurası "Gürlevik şura"Gül dağı,
 Buranın meşhurdur balı kaymağı,
 Şurası baharın en deli çağı,
 Şurası "Adil'in" vurulduğu yer

Şurası Garın Göl Yenicepazar,
 Şu yollar yürürsen tükenmez uzar,
 Şurada ÖZEREN şiirler yazar,
 Şurası İlhamın verildiği yer...

2. Çocukluğumun Gündoğmuş'u

Yetmişli yılların Gündoğmuş'u ne kadar farklıydı. Sakin siyaset yüzünden birbiriyle kavga eden kardeşlerden kahveleri hatta camileri ayırdığımız yıllardan bahsettiğimi sanmayın. Ben 8-10 yaşlarıdaki bir çocuğun penceresinden görünen bir Gündoğmuş fotoğrafı aktarmak istiyorum.

Yetmişli yıllarda henüz yolumuz asfalt değildi. Elektrik de jeneratörden temin ediliyordu. Motorcu Mehmet amca, akşam ezanıyla ceryanı bırakır, gece saat 12.00'de keserdi. Televizyon (bizim de ingilizce dersimize giren) sarı kaymakam zamanında (İ. Yurdakul İyilikçi) gelmişti. Önce paket yayınlar seyredilmeye başlanmıştı. Akşamları uzun süre görüntü aranırdı. Bazen ses olur görüntü olmaz, bazen de görüntü olur ses olmazdı. Ama genellikle karıncalar ekranda olurdu.

İlk zamanlarda herkesin evinde televizyon yoktu. Salı günleri televizyon olan evlerde Türk filmi seyredilirdi. Bizim eve televizyon gelinceye kadar biz, Mithat amcamgile giderdik. Çarlı'nın Melekleri' ni, Tatlı Cadı'yı, Komiser Klombo'yu seyredebilmek için babam bize yapmaktan hoşlanmadığımız işler gösterir, karşılığında "Amcamgile göndermeyi kabul edebileceğini" söylerdi.

Televizyondan önce Tirik Hüseyin Amca'nın sineması vardı. Hem öğrenci indiriminden faydalanmak hem de iki film seyredebilmek için Cumartesi'yi beklerdik. Orada seyrettiğimiz Tarkan filmleri yüzünden bir "Kurt" sevdasına tutulmuştuk da, ne haylazlık lar yapmıştık.

Kardeşlerimle bulduğumuz bir köpek yavrusunu anamdan gizleyerek beslemeye başlamıştık. Biz adını "Kurt" koymuştuk ama kendisi hiç kurda benzemiyordu. Hiç olmazsa kulaklarını benzetebilmek için, iki kulağını kafasının üstünde birleştirerek iğne-iplikle dikmiştik. Bu ameliyat bizim hoşumuza gitmiş, köpeği biraz kurda benzetmiştik ama köpeğin hoşuna gitmemişti. O dikişleri sökünceye kadar huzursuz olmuştu.

Yetmişli yıllarda hiç Gündoğmuş'tan ayrılmayan, herkesin imdadına koşan bir doktor vardı. Belki de yüksek sesle ve pervasız konuştuğu için ona herkes "Deli Doktor" derdi.

Hüseyin amca, aslında sağlık memuruydu ama öyle tecrübe kazanmıştı ki uzman doktorlar kadar isabetli teşhisler koyuyordu. Kimseden para pul talep etmeden herkesin hastasına bakardı. Emekli olduktan sonra da, ölünceye kadar o hizmetine devam etti.

Buz dolabı yaygın değildi. Yazın herkes mutlaka Yayla'ya veya Güzle'ye, soğuk pınarların başına göçerdi.

Herkes ekin ekerdi. Ocaklık kadar bile boş yer kalmazdı. Trafoyla Köyiçi'nin arası ekin yığınlarıyla doları. Temmuz'da, harman işi bitinceye kadar patoz kav-

gası olurdu. Herkes ihtiyacından fazla buğday üretmeye çalışırdı.

Her evde keçi veya inek olurdu. İnekler "Keşik" denilen usulle, yani tek sürü yapıp sırayla güdülürdü. Biz okuldan çıkınca akşama kadar keçileri gütmeye giderdik.

O yıllarda çok kar yağardı. Saçaklarda bazen 1-2 m uzunluğunda buz sarkıtları oluşurdu. Tahta sandıklarla kızak kayardık. Her zaman laubali olamadığımız öğretmenlerimizi kartopuna tutarak tatlı bir intikam alırdık.

Kardan adam yaparken buz tutan ellerimizi, anamızın ısrarlı uyarılarına rağmen sobada ısıtmaya çalışır, neticesinde sızısından ağlamaya başlardık.

Okula giderken kundura ayakkabılarımız olmazdı. Kilteli ayakkabıları okula giyerdik. Keçi gütmeye dora ayakkabılarla giderdik. Kışın lastik çizmelerimiz olurdu. Bunlar kenarlarından parçalanınca hemen atmaz, kızgın şişle yamayarak ömrünü uzatmaya çalışırdık. Bu lastik ayakkabılar iyice eskiyince de çöpe atılmazdı. Bir yerde biriktirilir, Çayırözü'nden Bayram dayının gelmesi beklenir, onun, şalvarının cebinde taşıdığı el kantarıyla tartılarak satılırdı.

Televizyon yaygınlaşmadan önce, akrabalarla karşılıklı sohbet ziyaretleri yapılırdı. Soğuk hava deposu falan görmemiş elmalar, narlar, cevizler, bademler ikram edilirdi.

Büyükler askerlik hatıralarını defalarca anlatmaktan usanmaz, biz de ilk defa dinliyormuş gibi gözlerinin içine bakarak dinlerdik.

Atari, matari, bilgisayar gibi asri oyuncaklar olmadığı için, "esir almaca, pilav yemece, kokili, birdirbir, çillik" oynardık. Çitos-mitos gibi fantezi çerezler, türlü türlü gofretler, çikolatalar olmadığı için; kuru incir, üzüm, kavrulmuş buğday bizim eğlencemiz olurdu.

Fırıncı Hasan Dayı'dan aldığımız futbolculu sakızlar, daha erken yıllarda Topaloğlu Dayı'dan aldığımız akide şekerler, Kabak Mustafa Amca'dan aldığımız kurabiyeler yegane lüks harcamalarımızdı.

İlkbaharda, Fahri Usta'nın hızar yerinde sülük satın alınırdı. Biz de sabahleyin erkenden Daşlıbelen tarafına sülük toplamaya çıkar, harçlığımızı temin etmeye çalışırdık. Seyis Dayı'nın nergis soğanı satın alması da bizim harçlık işimizi kolaylaştırırdı.

Her aile, meyve sebze ihtiyacını kendisi yetiştirmeye çalışırdı. Patates, soğan, fasulye, nohut, biber, domates birer boğum da olsa ekilir, parayla satın alınmazdı. Sonbaharda tarhana mutlaka yapılır, pekmez sıkamak ise eğlenceye dönüştürülürdü.

Yemek sofralarında herkese bir tabak filan verilmezdi. Kaç çeşit yemek varsa birer sahana konur, herkes aynı kaba dürüm uzatırdı.

Dürüm diyorum; çünkü genelde kaşık kullanılmaz, yufka ekmekten bir parça kesilerek kepçe gibi düzeltilir ve çorbalar bile bu şekilde yenilmeye çalışılırdı.

Evlerde koltuk, kanepeler, vitrin bilmem ne olmazdı. Oturma odalarında bir iki makat varsa vardı yoksa herkes yere otururdu.

Ben Fethi Dayı'nın, evinin altına kurduğu lokum atölyesine ve el makinesiyle yapılan dondurmaya yetişemedim ama yayladan kar getirilip kalıp kalıp satıldığını hatırlıyorum.

Nadir evlerde bulunan pikaplarda ise sürekli MERSİNLİ İSMAİL ile ALİ ERCAN'ın plaklarının çalınmasını unutmam mümkün değil.

Rahmetli Çilingir Ali Dayı'nın düzenlediği güreş geceleri ise artık hayal oldu.

İnsanların gayreti, himmeti yozlaşmamıştı. Cumartesi Pazar günleri, yayla yolu için, Sümeni yolu için imece yapılırdı. Kazmasını küreğini kapan koşardı. Reis'le (Hüseyin ACAR) Nuri Efendi bu seferberlikte önderlik eder, baş çekerlerdi. İnsanlar maça gider gibi çalışmaya giderdi.

Gündoğmuş'ta Bal Üretimi.

Foto: Gündoğmuş Kaymakamlığı

Yazın yaylada mutlaka "kıllıncı" kurulurdu. Caminin yanındaki sohbetlere doyum olmazdı. Bozkır'dan mis gibi kokan "Bozkır Elması" satmaya gelirlerdi. Kattırların sırtında taşıdıkları sermayeleriyle çerçiler gelirdi. Alış-veriş yapmak, sakız, düdük, akide şeker almak büyük bir zevk verirdi.

Yaylaya ilk çıktığı günlerde ise çiğdem çıkarmak yaylaya has zevklerden birisiydi.

Kuşluk vakti tuluklara dökülürken yoğurt yemek ve tencere dibi sıyırmak, öğleden sonra süt pişince süt içmek artık mazide kaldı.

İnsanların parası azdı; ama ihtiyaçları da azdı. İşleri güçleri vardı. Çocukların; atarisi, bilgisayar, kumandalı oyuncakları yoktu. Ama hayata hazırlayan geleneksel oyunları vardı. Herkes küçük nimetlerle mutlu olmasını bilirdi. DE GİDİ GÜNLER DE...

***Derleyen:**

A. Kerim ATILGAN

İl Kültür ve Turizm Müdür Yardımcısı

